

vjetrova, koji iskočiše iz Eolova brda? kako se usuduje uvesti to mračnjaštvo? Ta to je srednji vijek! Ne će li plebiscit udariti po prstima tog čudnovatog čovjeka? Papa se ne plaši; on je odvažan poput Stjepana prvomučenika i prkosi svoj zloći čitavog svijeta; ne može da ne govori, kako je to učinio i prvi papa sv. Petar, koji neustrašivo ispovijeda Krista i pred židovskim sudom. Papa je Pijo XI. odlučnom desnicom postavio savremenu kraljevsku krunu na glavu Isusu i uveo svetkovinu Krista Kralja. I gle! Nije prošla ni druga godina dana i Krist Bog evo položi svome Namjesniku na glavu suverensku kraljevsku krunu.

Uistinu misli Božje nijesu misli čovječje, niti su putevi Božji putevi ljudski (Izaija 55, 8)! Mlinovi Božji lagano melju ali sigurno!

A. A.

Kršćanstvo i filozofija u prvom svom dodiru

Kršćanstvo ima u sebi i stalni nazor o svijetu i životu, pa stoga i neku filozofiju. Ono doduše ne crpi iz istoga izvora kao filozofija, ali s njom imade mnogo dodira u svojim problemima i rješenjima. Kršćanska nauka ne počiva na spoznaji naravnog razuma, nego na nadnaravnoj objavi, pa stoga ta nauka nije filozofija, ali ipak podupire filozofsko mišljenje. Misaoni se kršćanin nalazi i mehotice pred pitanjem, da li je vjera u skladu sa znanjem, da li i koliko se vjera može opravdati pred razumom i da li razum može u nju da prodre. Eto tako kršćanin hoće da shvati zadatak i sadržaj vjere, pa ga tako samo kršćanstvo potiče na filozofiju.

Kršćanstvo eto tako djeluje s jedne strane odlučno na filozofsko mišljenje, a s druge strane mu je tako blizu, da u filozofiji traži svoj oslon. Kršćanstvo treba filozofiju, da tako uzmogne vjeri podati umno opravdanje; nju treba, da svoju nauku u teologiji znanstveno formulira i tu nauku otvori dubljoj spoznaji. Teologija ne može da postigne svoj cilj bez filozofske nauke u metodama, bez filozofskih pojmova i spoznaje.

Kad je kršćanska vjera stupila u svijet, odmah je naišla na najvažniju duševnu moć, na grčku filozofiju. Ona se je morala i odrediti prema toj filozofiji.

Kršćanstvo se je ispočetka držalo *sustezljivo*, dapače u koječem odlučno *negativno*.

Kršćani su naime bili svijesni, da vjera imade veću, bistriju i bogatiju spoznaju negoli to filozofija može da pruži. Filozof, reklo se, traži istinu, kršćanin je posjeduje; filozofija da uči samo nekolicinu, a kršćanstvo naprotiv sve ljude bez razlike staleža

i naobrazbe, pa tako i jednostavni čovjek iz puka kao kršćanin u istinitoj mudrosti nadvisuje sve filozofe. Stoga su kršćani omalovaživali ne samo grčku filozofiju, nego uopće svjetsku mudrost.

Još je jače u tom pravcu djelovala i ta okolnost, što su sistemi grčke filozofije bili u mnogim stvarima u protuslovlju s kršćanstvom ili što su neki kršćani oslanjajući se na tu filozofiju upali u krive nauke pa se tako filozofija smatrala izvorom hereza. K tome je kršćanstvo naučavalo tajne, koje su za um teški križ. Kasnije se teologija potrudila, da pokaže, kako te tajne uma zapravo nijesu u protuslovlju, te da nije ono protiv razuma, što je iznad razuma. U prvo su kršćansko doba ipak isticali neshvatljivost evanđeoskih nauka ne rijetko tako, da su izrijeком priznali, da u neku ruku uistinu postoji protuslovlje između vjere i čovječjeg mišljenja. Ako su pogani govorili o ludosti, onda su kršćani odgovarali, da imaju pravo u nekom smislu, jer da u vjerskim tajnama doduše leži duboka mudrost, ali pogledom na svjetsku mudrost i neprosvijetljeno naravno mišljenje da su ipak te tajne u protuslovlju. Tako veli Pavao: »Židovi istu znake i Grci traže mudrost. A mi propovijedamo Krista rassetoga, Židovima sablazan, a poganima ludost; onima pako, koji su pozvani, i Židovima i Grcima, Krista, Božju silu i Božju mudrost. Jer je ludost Božja mudrija od ljudi, i slabost je Božja jača od ljudi« (1 Kor. 1, 22—25). Apostol govori o mudracima kao o ljudima, koji »svagda uče i nikad ne mogu da dođu k spoznanju istine« (2, Tim. 3, 7) i opominje Kološane, neka se čuvaju tih mudraca: »Gledajte, da vas tko ne prevari filozofijom i praznom prijevarom« (Kol. 2, 8). Između crkvenih pisaca starije dobi najžešće se izrazuje Sirac Tacijan, koji grčku kulturu oštro izvrgava ruglu, a i Tertulijan. Tertulijan doduše nastoji, da pokaže, koliko mudrosti imade kršćanstvo i u svojim teško shvatljivim naukama. Tako n. pr. veli o upućenju Božjem: »Što izgleda, da je Boga nedostojno, to je meni korisno, pa je upravo stoga i Boga dostojno. Jer ništa nije Boga tako dostojno kao spas ljudi« (De carne Christi, c. 5. Adv. Marc. II, 27). On se pozivlje i u korist nekojih kršćanskih istina na svjedočanstvo filozofije i »od naravi kršćanske duše«. Na drugim pak mjestima ističe on to jače zablude filozofije, pa onda govori o potpunoj protivnosti između filozofije i kršćanske vjere: Ta što imaju filozof i kršćanin zajednički? učenik Grčke i neba? (prijatelj i neprijatelj zablude? Što imadu Atena i Jerusalem, što akademija i Crkva, što heretici i kršćani među sobom zajedničko? Nama iza Krista ne treba više radoznalosti niti istraživanja poslije evanđelja! Tertulijan tvrdi, da postoji protivnost između tajna vjere i naravnog čovječjeg shvaćanja, pa misli, da upravo u toj suprotnosti čovječje kratkovidnosti leži prednost kršćanske nauke. *Credo, quia absurdum* (vjerujem, jer se protivi razumu) ne nalazimo doduše doslovno kod Tertulijana, ali nalazimo sličnih rečenica: »Sin je Božji rasset; mi ga se ne stidimo, jer je odvratno. Sin je Božji umro; sasna vjerodostojno,

jer je bez smisla (ineptum). I on je pokopan i uskrsnuo; sasma je to sigurno, jer je nemoguće» (De carne Christi, c. 5).

Drugi su pisci polagano nastupili prijateljski prema filozofiji; oni su radili oko sloge. Nosioci su tog pokreta bili najprije grčki mislioci, osobito ljudi, koji su kao Justin od filozofije prešli na kršćanstvo.

Ti su upoznali i isticali nutarnje sveze između kršćanstva i filozofije. O tome su bili uvjereni, da se kršćanska vjera slaže s razumom, te da je ne samo prava vjera, nego i prava filozofija. S druge se strane znalo, da grčka filozofija imade u sebi mnogo istina, koje su kršćanstvu prijatne, pa su stoga drugi pisci bolje negoli Tertulijan cijenili znamenitost filozofije. Justin je uspostavio spoj između objave i filozofije, ukoliko se pozivlje na stoički *Λογος ἀνεσφραγιστός* i njegovo djelovanje prenosi na čudorednovjersko područje. Logos da je u Kristu postao čovjekom, ali je on svugdje djelovao i da je omogućio onima, koji su u poganstvu iskreno tražili istinu, te je spoznadu. U svako doba da je bilo ljudi, koji su kao Sokrat i Heraklit živjeli s Logosom. Ti da su bili kršćani, i ako su ih držali za ateiste. K tome da je gdje koja spoznaja upravno došla iz objave k poganskim filozofima. Slično sudi Klement Aleksandrijski. On dapače misli, da je Bog, kako je Židovima dao zakon, tako i grcima podao filozofiju, koja će ih »odgojiti i uputiti prema Kristu«. Apostol Pavao da je u svom strogom sudu imao pred očima samo materijalističnu filozofiju Epikurevu i stoičku. »Pod filozofijom ne mislim na stoičku, niti na platonsku, niti na Aristotelovu, nego na izbor i na skup svega onoga, što je svaka od ovih škola složno učila«.

Nekoji su zagovarali, neka se kršćanstvo približi filozofiji, njenom pomoći i mislima prođre u kršćansku nauku i tako se vjeru pridigne do znanja (gnosis). Ti su pisci tvrdo držali, da je vjera, jer se oslanja na neprevarljivo svjedočanstvo Božje, daleko sigurnija iznad čovječjeg znanja, ali su ipak i to isticali, da je s druge strane znanost viši cilj, jer nam daje nutarnji uvid u istinu. Ipak da vjera mora ostati normom svega znanstvenog istraživanja i da znanost ne smije učiti ništa što bi se vjeri protivilo. To su bile smjernice, koje su Klement i drugi teolozi iz dobe sv. Otaca podali kršćanskoj spekulaciji. Oni su time već unaprijed prije sredovječne skolastike označili njezin program.

Nekoji rekoše, da je ovim spojem vjere i filozofije grčki intelektualizam, koji je na vjerskom području držao spoznaju za najveće dobro, prodro i u kršćanstvo. To »heleniziranje« daje otpad od pravog kršćanskog duha, koji da je u početku bio nešto drugo negoli teoretska spoznaja, gdje se religiozno uvjerenje oslanjalo na sasma drugo negoli na umne razloge.

Već smo vidjeli, da kršćanstvo imade u sebi znamenite nauke. Filozofske ideje nijesu u kršćansku vjeru ušle tekar preko grčke filozofije, niti su grčke ideje zamijenile prvotne kršćanske. O heleniziranju se može samo toliko govoriti, koliko je grčka

filozofija podala znanstveni izraz kršćanskoj nauci. I ako su u tom pravcu tražili znanost u vjeri, ipak pri tome nijesu smjerali na to, da vjeru pretoče u filozofiju ili da znanost smatraju vjerom. Tu se nije zaboravila apostolova riječ, da nije najveća stvar spoznaja, nego ljubav. I u istoj spoznaji, kojom se željelo prodrijeti u nutarnjost, ostadoše uopće svijesni, da je osnov kršćanske vjere nešto drugo negoli znanje. Bilo je doduše nekih filozofa u starije i novije doba, koji su mislili, da se vjerske dogme mogu pretvoriti u istine razuma, ali je Crkva tvrdo držala i izjavila, da imade u kršćanstvu dogmi iznad razuma, te ih ljudski duh ne može potpuno shvatiti, nego ih mora vazda u vjeri prihvatiti. Po katoličkom shvaćanju čak ni ondje ne može znanost stupiti na mjesto vjere, gdje nam se otvara spoznaja u nutarnji sadržaj vjere; i tu sadržaj nauke mora biti predmetom vjerovanja. Znanje nadvisuje vjerovanje radi uvida u nutarnju istinu neke nauke, ali ga vjera nadmašuje u sigurnosti spoznaje, jer se ona ne oslanja na pogrešni ljudski um, nego na neprevarljivu objavu Božju. Stoga kršćanska vjera ne traži svoj nepokolebljivi osnov u znanosti, nego u vjeri. Po kršćanskom shvaćanju vjerovanje nije čisti čin razuma, nego je to odluka svega nutarnjeg čovjeka. To se vjerovanje osniva na slobodnoj odluci volje uz tajnovito sudjelovanje Božje milosti. Um potkrepljuje vjerovanje pomoću dokaza, ali vjerovanje nije prosti čin uma i njegova shvaćanja. Niti je grčki intelektualizam potresao ovim kršćanskim osnovnim nazorom. Dodir filozofije i vjere nije nikada prošao bez posljedica. Filozofija je nutarnjom spoznajom vazda podigla spremnost vjerovanja i uzbudila nabožno čuvstvo; ali je katkada znala dovesti i do pretjeranog isticanja razumljivosti.

Sudjelovanje je vjere i znanosti proizvelo u filozofiji to, da je ova dobila kršćansko obilježje. A budući da kršćanstvo prima ne samo filozofsku tradicionalnu spoznaju, nego daje u svom duhu i pobudu na daljno istraživanje, to je tako malo po malo nastala vlastita kršćanska filozofija. Ovoj su filozofiji sv. Oci prvih vjekova pripravili put, a u Augustinu je starokršćanska filozofija postigla svoj vlastiti razvitak i najveću tačku tog razvitka.

Dr. F. Savicki.

